
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Медіафорум : аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент.
Науковий журнал. Чернівці :
Чернівецький нац. ун-т, 2024.
Том 15. С. 11-41

Mediaforum: Analytics, Forecasts,
Information Management.
Scientific Journal. Chernivtsi:
Chernivtsi National University, 2024.
Volume 15. pp. 11-41

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.11-41>

УДК: 327.8 (343.3)

© Григорій Перепелиця¹

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА МАЙБУТНЄ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Стаття присвячена аналізу та прогнозуванню впливу російсько-української війни на формування комплексу регіональної безпеки в Центральній-Східній Європі (ЦСЕ) та його ролі в новій архітектурі європейської безпеки. В статті досліджуються чинники як глобального, так і регіонального рівня, які обумовили формування таких комплексів безпеки. Доведено, що основним із таких чинників стала трансформація системи міжнародних відносин в бік багатополлярності. Особлива увага приділена дослідженню впливу російсько-української війни на формування двох мега-блоків, які виступають в якості суб'єктів глобального конфлікту. У статті обґрунтовується гіпотеза про те, що ця війна спричинила докорінні зміни в міжнародній системі, до яких перш за все, необхідно віднести глобальну зміну балансу сили та інтересів, нову геополітичну реструктуризацію і появу нових геополітичних гравців в боротьбі за глобальне і регіональне домінування та деструкцію існуючих структур безпеки в Європі, що і обумовлює необхідність конструювання комплексу регіональної безпеки в ЦСЕ.

Ключові слова: комплекс регіональної безпеки, Центральній-Східна Європа, російсько-українська війна, НАТО, багатополлярність, росія, США.

¹ Доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, E-mail: pgrigoriy@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4000-1334>

The Impact of the Russian-Ukrainian War

on the Future of Regional Security in Central and Eastern Europe

The article is devoted to the analysis and forecasting of the impact of the Russian-Ukrainian war on the formation of the regional security complex in Central and Eastern Europe (CEE) and its role in the new European security architecture. The article examines the factors of both the global and regional level that caused the formation of such security complexes. It has been proven that the transformation of the system of international relations towards multipolarity became the main of such factors. Special attention is paid to the study of the impact of the Russian-Ukrainian war on the formation of two mega-blocs that act as subjects of the global conflict. The article substantiates the hypothesis that this war caused fundamental changes in the international system, which include, first of all, a global change in the balance of power and interests, a new geopolitical restructuring, and the emergence of new geopolitical players in the struggle for global and regional dominance and the destruction of existing security structures in Europe, which necessitates the construction of a regional security complex in the CEE.

12

— **Keywords:** regional security complex, Central-Eastern Europe, Russian-Ukrainian war, NATO, multipolarity, Russia, USA.

Постановка наукової проблеми. Російсько-українська війна висвітлює дуже суттєву тенденцію зміни сучасного глобального простору. Так, після спроб формування більш гомогенного світового середовища в період однополярної системи міжнародних відносин, світ знову повертається до фрагментації геополітичного простору. Адже в умовах фактичної війни, учасником якої була ядерна держава, більшість держав утрималися від формулювання власної позиції по суті цієї війни.

Поміж провідними гравцями міжнародної політики, перемогли власні егоїстичні інтереси, а не прагнення до забезпечення універсального режиму безпеки в світі або регіоні. Ця війна стала свідченням ренесансу силової політики, використання збройних сил в якості ефективного інструменту зовнішньої політики і остаточної руйнації кооперативної безпеки в Європі. Неспроможність міжнародного співтовариства втрутитися в конфлікт та покласти йому край (продемонстровано вже вкотре за останні роки) підтверджує, що в сучасному світі принаймні великі держави та регіональні лідери можуть вдаватися до застосування сили для демонстрації свого ста-

тусу та реалізації власних інтересів. Таким чином трансформаційні процеси у світовій та європейській політиці стали результатом зміни конфігурації сил як на глобальному, так і на регіональному – європейському рівнях, що спричинило появу нових як регіональних так і субрегіональних проектів побудови майбутньої європейської безпеки і викликало потребу у формуванні нової архітектури безпеки Центрально-Східної Європи.

Аналіз результатів наукових досліджень. В якості методологічної основи дослідження цієї теми було обрано конструктивістський підхід Копенгагенської школи представлений в роботах А. Вендта (2005), Б. Бузана (1991, 1998, 2003), Я. Вайлда та О. Уівера (1998, 2003). У вітчизняній науковій думці прикладом застосування конструктивістської методології можна вважати використання Т. Стародуб (2012) та Я. Швечиковою (2015) класичної теорії комплексу безпеки для аналізу процесів конструювання міжнародних політичних та геополітичних регіонів. Такий же підхід застосовується і в даному доробку для дослідження впливу російсько-української війни на формування перспективного комплексу регіональної безпеки Центрально-Східної Європи.

Важливість застосування такого підходу пояснюється тим, що теорія комплексу регіональної безпеки пояснює сутність російсько-української війни не тільки як конфлікту ідентичностей між Росією та Україною, а й більш ширшу сутність конфлікту в глобальному вимірі Fukuyama F. (1989), який включає зіткнення інтересів російського і центрально-європейського регіональних комплексів безпеки, міжцивілізаційного (Хантингтон С., 1994, 33-48), та геополітичного протистояння. Дослідження впливу російсько-української війни на європейську безпеку представлено в працях Feltman J. (2023), Bond I. (2017), Kimmage M. (2023), Kotkin S. (2022), Leyne S. (2023), Mearsheimer J. (2014), Miliband D. (2023) та інших.

Важливим в контексті дослідження обраної проблематики є конфліктологічний підхід, який дає можливість розкрити політичну сутність російсько-української війни, представлений зокрема в роботах Brecher M., Harvey F. P. (1998, 16), Клаузевица К. (1937, 374), Перепелиці Г.М. (2003, 63).

Мета статті – застосувати теоретико-концептуальний інструментарій класичної теорії регіонального комплексу безпеки для аналізу та прогнозування впливу російсько-української війни на

формування регіональної архітектури безпеки в Центральній-Східній Європі (ЦСЄ). Реалізація визначеної мети досягається виконанням таких завдань: з'ясування чинників впливу російсько-української війни на формування архітектури безпеки в Європі у вигляді регіональних комплексів; визначення російсько-української війни як драйвера зміни системи міжнародної безпеки; визначення місця Центральній-Східній Європі в цивілізаційному і геополітичному протистоянні між Росією та Заходом; визначення ролі і місця регіональних комплексів безпеки ЦСЄ в новій архітектурі європейської безпеки; обґрунтування принципів побудови безпекового комплексу в ЦСЄ.

Виклад основного матеріалу. Першочерговим питанням в дослідженні обраної проблематики є з'ясування того, які зміни відбулись в системі міжнародних відносин під впливом російсько-української війни і як вони вплинули на стан регіональної безпеки в Центральній-Східній Європі? Вона показала входження системи міжнародних відносин у фазу найбільшої нестабільності вихід з якою залежить від перемоги України в цій війні та формуванні регіональних комплексів безпеки.

Аналіз цього процесу показує, що російсько-українська війна стала драйвером зміни системи міжнародної безпеки. Ця гіпотеза обґрунтовується тим, що ця війна спричинила різку поляризацію суб'єктів міжнародних відносин та вплинула на формування двох мега-блоків в боротьбі за переділ сфер впливу, і досягнення як Китай чи збереження як США глобального домінування. Критерієм такої глобальної поляризації стало відношення до російсько-української війни та її результатів. Такими мега-блоками з одного боку, стали США, які уособлюють західні цінності та інтереси і стоять на боці України в цій війні. Такий блок стали називати Глобальною Північчю, а з іншого – Китай з його сателітами, які об'єднані на підґрунті американізму і підтримують Китай. Такий мега-блок отримав назву – Глобальний Південь. Щодо російсько-української війни, то цей мега-блок стоїть на боці Росії. Утворення таких мега-блоків свідчить про динамічне перетворення їх в суб'єктів глобального конфлікту або трансформацію російсько-української війни в Третю світову війну.

Як і в Другій світовій війні ця нова війна вже має цілком конкретне ідеологічне підґрунтя, яке президент США Джо Байден назвав війною між демократією і авторитаризмом. Саме тому головним зо-

внiшньополiтичним i воєнно-полiтичними завданням США i всього Заходу стало «стримування» геополiтичної та воєнної експансiї Китаю як головного претендента на глобальне доминування та позбавлення Сполученими Штатами цього статусу. До третьої групи в цій поляризацiї варто вiднести країни, які не визначились в приналежності до того чи iншого мега-блоку за своїми полiтичними, iдеологiчними, геополiтичними чи економiчними iнтересами i намагаються займати умовно нейтральну позицiю, або грати на iнтересах обох мега-блоків в прагненні досягти якщо не глобального, то хоча би регiонального доминування. До цієї групи можна вiднести примiром такі країни як Туреччина чи Iндiя.

В цiлому росiйсько-українська вiйна спричинила докорiнні змiни в мiжнародній системі, до яких перш за все, необхідно вiднести глобальну змiну балансу сили та iнтересiв, нову геополiтичну реструктуризацiю i появу нових геополiтичних гравцiв в боротьбi за глобальне та регiональне доминування, руйнацiю iснуючого свiтового порядку, що призводить до посилення Китаю i послаблення США i НАТО та появи нової свiтової системи мiжнародних вiдносин.

Такі змiни глобального масштабу в мiжнародних вiдносинах позначилися i на Європі. Британський дипломат Роберт Купер з цього приводу зауважив, що «тривалий стан миру в Європі призвiв до того, що ми втратили захисні механiзми: як фiзичні, так i психологiчні. Це одна з найбільших небезпек, котрі приносить постмодернiзм» (Cooper R., 2002). З впевненістю можна стверджувати, що Європа сама себе роззброїла, незважаючи на очевидні ознаки того, що Росiя, спадкоємиця Радянського Союзу, стає вкрай нацiоналiстичною та реваншистською.

Так, досить сталою виявилася тенденцiя, яка проявилася у пом'якшених висловлюваннях деяких європейських полiтикiв, щодо «розумiння причин» росiйської агресiї, розумiння, яке подекуди заходило так далеко, що неможливо було приховати його проросiйськості. Тому все частіше з європейських установ звучать заклики пiдкоритися всiм вимогам Росiї i дистанцюватися вiд позицiї, яку зайняли Сполучені Штати Америки. Навiть виник комплекс вини перед росiєю – мовляв, її велич незаконно принизили. I це нiщо iнше як психологiчна капiтуляцiя Європи перед росiєю (Марсель Х. Ван Херпен, 2015, 7). Змiна такого психологiчного сприйняття Європою

росії дала всі підстави В. Путіну не рахуватись з ЄС як зі слабкою та вразливою організацією.

Така суб'єктивна непевна поведінка лідерів Заходу демонструвала відсутність у них політичної волі щодо адекватної реакції на порушення Росією існуючого світового порядку і посилювала переконаність В. Путіна в їхній психологічній слабкості. В. Путін просто перестав їх поважати і рахуватися з їхньою позицією. Він був переконаний, що США поступляться Україною заради збереження стратегічного партнерства з росією, і що росія більш потрібна США, ніж навпаки.

16 — Проекція такого сприйняття США, як знесиленого гіганта екстраполювалась і на НАТО. Після російсько-грузинської війни росія була абсолютно впевнена, що НАТО не наважиться втрутитись в російсько-українську війну і захистити Україну. І така уявна проекція справдилась. НАТО, як і в ситуації російської агресії проти Грузії 2008 року, обмежилось тимчасовим припиненням діяльності Ради “Росія – НАТО” та політико-дипломатичними заявами про неприпустимість порушення територіальної цілісності Грузії. Розв’язуючи, війну проти України, В. Путін був впевнений, що НАТО побоїться вступати у відкритий воєнний конфлікт з росією. Тому для того, щоб нейтралізувати і дискредитувати НАТО, Росія обмежилась відкритими воєнними провокаціями проти країн-членів НАТО, вдавшись до методів залякування, в арсеналі яких застосування тактичної ядерної зброї проти сил Альянсу. Усвідомивши цю слабкість та геополітичний параліч Заходу, росія наважилася розв’язати війну проти України, порушивши тим самим регіональний та глобальний баланс сили.

Достатньо сприятливі умови для розв’язання російської воєнної агресії склалися також і в Україні. В результаті зазначених міжнародних трендів, Україна опинилася в положенні «буферної зони», будучи затисненою між двома потужними геополітичними блоками – росією та Заходом. Згідно із законами Р. Дж. Коллінгса, (центрові) держави, які опиняються в такому проміжному положенні мають тенденцію до фрагментації під тиском конкуруючих геополітичних потуг, що борються за контроль над цим геополітичним простором. У процесі такої боротьби конкуруючі сили знищують буферні зони, захоплюючи та інкорпоруєчи в себе територію центрових держав. Знищивши буферні зони, в кінцевому рахунку, ці центри сили (окра-

їнні держави) вступають в конфлікт, в результаті якого один з них отримує перемогу, або виникає патова ситуація. В останньому випадку це призводить до обопільного виснаження таких держав і послаблення їх впливу на залежні від них країни (Collins R, 1986, 187-189).

Відтак, опинившись в такій геополітичній пастці, Україна зіткнулася з реальною загрозою втрати свого державного суверенітету і територіальної цілісності, в період цієї кульмінаційної стадії боротьби між Заходом і росією за Східну Європу, центрове положення в якій вона займає. Отже, перемога чи поразка України в цій російсько-українській війні буде визначати кінцевий результат цієї боротьби, оскільки від її приєднання до європейського чи російського геополітичного простору буде залежати подальше розширення сфери геополітичного домінування чи то на Захід, чи то на Схід. Приєднавши Україну, росія може з цієї стратегічної позиції розширювати свій подальший геополітичний поступ на Центрально-Східну Європу і нав'язувати власну нормативну силу Західній Європі.

Таким чином, перед росією В. Путіна відкривається історичний шанс зробити геополітичний кидок в Європу, як це зробив Радянський Союз в 1944-1945 роки, змінити баланс сили у відносинах із Заходом та переструктурувати весь геополітичний простір Європи на свою користь, переглянути результати холодної війни і знову ствердити себе в якості домінуючого геополітичного центру в Європі та Євразії. Ключову роль в такій геополітичній трансформації відіграє Центрально-Східна Європа, яку Росія згідно доктрини Євразійства вважає «санітарним» кордоном на шляху до поставленої геополітичної мети і який підлягає неодмінній руйнації.

Згідно геосхеми ООН, розробленої Статистичним відділом цієї організації, географічний простір Європи поділяється на Східну та Західну, Північну та Південну Європу. За цією географічною класифікацією Польща та Україна розташовані у Східній Європі і є східноєвропейськими країнами. Проте в категоріях геополітики, простір того чи іншого регіону Європи визначається характером та системою впливу тих чи інших суб'єктів міжнародних відносин (монархів чи держав) на цей міжнародний простір, межі якого визначаються таким поняттям як геополітичний регіон. Отже, Центрально-Східна Європа є геополітичною категорією, такою ж як і геополітичне поняття «Захід», яке в географічному сенсі включає Північну Америку,

Західну Європу та частину країн Східної, Північної та Південної Європи. Тоді закономірно постає питання про визначення політичного статусу та координат Центрально-Східної Європи, оскільки на відміну від географічних меж великих макрорегіонів Європи, геополітичні координати Центрально-Східної Європи знаходяться в постійній динаміці і вимірюються межами впливу тих чи інших центрів сили в Європі.

Саме на цій підставі довгий час регіон ЦСЄ відносили до так званого «стикового геополітичного регіону», тобто простору, який знаходиться на стику декількох цивілізацій чи потужних центрів сили, монархій, імперій та блоків на перетині їх геополітичних інтересів. Таке місцезоположення характеризується наявністю полів протистояння між ключовими геополітичними гравцями. Відтак, стикові геополітичні регіони досить часто являються зоною або центрами такого протистояння і ототожнюються з такими поняттями як «буферна зона», «перехідна зона», «лімітроф», «лінія розлому», «периферійна зона».

18

— Таким чином регіон Центрально-Східної Європи в історичному контексті можна вважати перехідним регіоном. Прокляття такого перехідного положення цього геополітичного регіону або «буферної зони» чи «серединної держави» цілком відчули на собі Польща та Україна, коли їх території ділили або перетворювали у своїх сателітів, або повністю поглинали, позбавляючи їх державницької перспективи та національного розвитку.

Таким же перехідним регіоном можна вважати і Центральну Європу, межі якого залежать від встановлення тієї чи іншої системи міжнародних відносин в Європі. Ялтинсько-Постдамська система докорінно змінила геополітичний простір Центрально-Східної Європи: зникло не тільки поняття «Центральна Європа», яке до речі заперечувалось вже по закінченні Першої світової війни, але й зміст понять «Західна Європа» та «Східна Європа». Обидва поняття виражали, насамперед, політико-ідеологічний сенс геополітичного простору усєї Європи. Простір Східної Європи тепер вже включає країни окуповані СРСР зі встановленими в них комуністичними режимами. Західна Європа була включена в євроатлантичний простір, в якому перебували країни з ліберальними політичними режимами. Ключовою геополітичною домінантою в цьому просторі стали США. Геополітичний простір Східної Європи обумовлювався домінуван-

ням СРСР. Так європейський геополітичний простір складався із Західної Європи і Східної Європи, які позначались такими геополітичними поняттями як «Захід» і «Схід», що разом утворювали біполярну систему міжнародних відносин в Європі.

Розпад біполярної системи призвів до кардинальних зрушень в регіоні Центрально-Східної Європи. По-перше, відбулось об'єднання Німеччини в єдину державу. Таким чином, Німеччина стала повноправним суб'єктом міжнародних відносин, що в свою чергу потребувало геополітичного визначення і позиціонування її місця та ролі в європейському геополітичному просторі зі своєю власною сферою геополітичного впливу. Збільшення геополітичної ваги Німеччини в результаті її об'єднання обумовило перегляд старих і обґрунтування нових зовнішньополітичних концепцій. Так в політичному лексиконі німецьких наукових кіл і посадовців знову виплила категорія регіону «Центральної Європи», ядром якої ідентифікувала себе Німеччина.

По-друге, іншою тенденцією, яка змінила геополітичний ландшафт Центральної Європи стало перетворення міжнародних відносин на монополярну систему. Від так, роль США в Європі значно посилилась і це позначилось на поширенні атлантичного впливу на всю Центрально-Східну Європу, який швидко заповнював той вакуум, що залишився після СРСР і розпаду комуністичного блоку. Вплив цієї глобальної тенденції враховувався Німеччиною, яка використала цей тренд для посилення власних позицій в Центрально-Східній Європі. Проте для Німеччини було важливим бути не тільки промоутером атлантичних тенденцій та розширення НАТО, але й лідером у створенні власне європейського інтеграційного об'єднання, яким став Європейський Союз. В цьому контексті поширення впливу Німеччини на Центральну Європу та Балтію мало здійснюватися через залучення країн цих субрегіонів до ЄС та поширення на них ліберальних демократичних цінностей. Тож в цьому геополітичному контексті в 90-і роки поняття «Центральної Європи» слугувало тому, щоб приєднати ймовірних кандидатів до ЄС і відокремити їх від країн СНД. Реалізуючи цей напрямок своєї зовнішньої політики, Німеччина посприяла тому, щоб протягом 1995-1999 років між ЄС і країнами колишнього «соціалістичного табору» були укладені «європейські угоди», які лібералізували режим двосторонньої торгівлі і відкрили їхні ринки для інвестицій з країн Євросоюзу.

Натомість тренди до зміни геополітичного середовища відбувались не тільки в західній частині Європи, але і у самій Східній Європі. Головним з них став розпад СРСР та утворення низки незалежних і суверенних держав, насамперед, в європейській частині пострадянського простору. Така ситуація відкривала великі можливості для реалізації східного вектору зовнішньої політики Польщі. Ці можливості давали багатообіцяючу перспективу тим, що на межі 2000-х років почалася фрагментація пострадянського простору і утворення в його європейській частині «Нової Східної Європи». Цей тренд вказував на початок формування «Центрально-Східної Європи», як відносно самостійного геополітичного регіону, відмінного як від Росії-Євразії, так і від Західної Європи.

Росія розцінила таку трансформацію геополітичного ландшафту Східної Європи як «геополітичну катастрофу», оскільки вона втратила свій вплив на цей європейський регіон. Проте вона не втратила амбіцій повернути його під свій власний контроль. Отже, на початку XXI століття Росія знову заявила про себе як про центр сили в Європі з претензією на свою сферу домінування. Так відродились старе геополітичне протиріччя між Заходом і Росією, яке з часом переросло в геополітичне суперництво, в якому сама Центрально-Східна Європа стала його епіцентром. В такому разі Нова Східна Європа опинилася в ролі «буферної зони» між Заходом і Росією.

Центрально-Східна Європа як епіцентр геополітичного протистояння.

Трансформація системи міжнародних відносин до багатополярності суттєво змінила розстановку сил в Європі і призвела до появи нових екзистенційних загроз європейській безпеці. Це мало небезпечні наслідки не тільки для України, але й для безпеки всього регіону Центрально-Східної Європи. Невипадково пророчими виявились слова польського президента Леха Качинського, який в період 5-и денної російсько-грузинської війни, розв'язаної проти Грузії 2008 року, сказав: «Ми знаємо, що сьогодні Грузія, завтра Україна, післязавтра – Балтійські країни, а потім можливо і моя країна. Ми були переконані, що приєднання до НАТО і ЄС стримає російські апетити. Виявилось, що таке мислення було помилковим» (Заневич Мачей, 2017).

І дійсно процес розширення НАТО і ЄС на ЦСЄ не вирішив проблеми її безпеки, оскільки питання Нової Східної Європи залиши-

лось невизначеним. Саме ця частина Східної Європи опинилася у вакуумі безпеки. Із завершенням розширення НАТО і ЄС на Схід, Центрально-Східна Європа виявилася розділеною, а її роль «буферної зони» скоротилася до меж Нової Східної Європи. Така ситуація спровокувала бажання Росії повернути собі цю частину Центрально-Східної Європи шляхом знищення України як держави та окупації її території, а також «сателізації» Білорусі і Вірменії. Так росія реанімувала імперський проект шляхом розв'язання широкомасштабної російсько-української війни і поставила питання про перегляд результатів Холодної війни і однополярного світового порядку.

Цей історичний досвід вказує на те, що Центрально-Східна Європа в умовах геополітичного суперництва опиниться під впливом того центру який превалує в силі. Відтак, в залежності від цього балансу сил Центрально-Східна Європа виявиться або поділеною між росією і Заходом, або поглинута однією з них. Така ситуація поглинання одним з геополітичних гравців розглядається іншим опонентом як загроза власній національній безпеці і посягання на його зовнішній суверенітет.

Зникнення «буферних зон» між геополітичними суперниками стало важливою передумовою початку війни, або принаймні заклало геополітичне протиріччя між ними. Центрально-Східна Європа в такому разі буде розглядатися однією стороною як «плацдарм» для подальшого наступу, а іншою як передовий ешелон стратегічної оборони.

Отже, в умовах дисбалансу в силі, росія не могла утримати Центрально-Східну Європу під своїм контролем, тож Захід і почав своє поступове розширення на цей регіон шляхом прийняття його країн до НАТО та ЄС. Одночасно Захід приступив до реалізації проекту «Великої Європи» без кордонів, ліній розмежування, проголошенням неподільності європейської безпеки для усіх країн європейського континенту. Росію також намагались залучити до цього проекту, оскільки вважалось, що без неї побудувати систему європейської безпеки неможливо. Але тепер стає очевидним, що «Велику Європу» як і систему європейської безпеки неможливо побудувати разом з Росією, а не без неї. Адже Росія як держава створена за принципом «Анти-Захід». Все західне, європейське сприймається Росією як вороже і хибне. Місія Росії за задумом російських ідеологів і геополітиків полягає в тому, щоб знищити Захід, а не в тому щоб його зміцнювати.

Такі контрверсійні уявлення про Захід набувають форму життєво-важливого інтересу і втілюються потім в реальну політику в залежності від міжнародних умов та спроможностей росії. Відштовхуючись від координатної вісі Анти-Захід, росія природно позиціонує своє геополітичне місце як «Схід». Це означає, що символ «Сходу» є потужним чинником геополітичної ідентичності росії. Невипадково називаючи свій цивілізаційний простір “Євразія”, росіяни наголошують на корені «азія». Центрально-Східна Європа в цьому сенсі розглядається в російській геополітиці як Захід Євразії, її західний півострів. Саме тому, згідно російській геополітичній концепції, Центрально-Східна Європа не має своєї суб’єктності. Вона є частина Євразії, проміжною зоною між атлантичною Європою та континентальною Євразією. Іншими словами, з цієї точки зору Центрально-Східна Європа сприймається як східна периферія Заходу і як російський Захід, або як «санітарний кордон» між росією та Європою

22

—

Європа на даний момент не має власної геополітики і власної політичної волі, її функції обмежуються тим, що вона служить базою США в Євразії і місцем найбільш ймовірного конфлікту з Євразією. Такий стан автоматично призводить до того, що антиамериканська лінія стає загальною геополітичною альтернативою європейських держав, об’єднуючи їх єдиним проектом, якого ніколи не існувало раніше (Дугін А., 1997, 367). Об’єднання Європи в ЄС це перший сигнал появи Європи як цілого і самостійного організму, який претендує на те, щоб повернути собі геополітичний суверенітет. Європа не хоче бути ні російською ні американською. Після кінця «холодної війни» ця воля проявилася у всьому обсязі.

Тож, з чисто геополітичної точки зору. Євразія (росія) однозначно зацікавлена в тому, щоб вивести Європу з-під контролю атлантизму, США. Це є пріоритетним завданням для росії. «На Заході росія повинна мати морські кордони, це стратегічний імператив геополітичного розвитку Євразії. Саме відсутність таких меж, наявність замість них сухопутної лінії, що перетинає Європу посередині, штучно і насильно, призвело, в кінцевому підсумку, до геополітичного програту СРСР. Отже, завдання – не повторювати помилок і виправити становище. «Євразія тільки тоді буде вільна від Sea Power, коли її стратегічними межами на Півночі, Сході, Півдні і Заході стануть океани – так само, як і в випадку Америки. Лише тоді дуель цивілізацій буде протікати на рівних умовах» (Дугін А., 1997, 368).

Тому у росії є два виходи – або військова окупація Європи, або така реорганізація європейського простору, яка зробить цей геополітичний сектор надійним стратегічним союзником Москви, зберігши його автономію і автаркію (Дугін А., 1997, .368). Завдання Москви – вирвати Європу з-під контролю США (НАТО), сприяти її об'єднанню, зміцнювати інтеграційні зв'язки з Центральною Європою під знаком основною зовнішньополітичною осі Москва – Берлін. Євразії потрібна союзна дружба Європа. З військової точки зору, вона ще довго не буде представляти сама по собі (без США) серйозної загрози, а економічна кооперація з нейтральною Європою зможе вирішити більшість технологічних проблем росії в обмін на ресурси і стратегічне військове партнерство (Дугін А., 1997, 369).

Для цього, «деякі регіони слід поділити заново, але у всіх випадках головною залишається завдання створення на Заході сателітних утворень, але зі стратегічної залежністю від Москви. Завдання максимум – «фінляндизація» всієї Європи, але починати треба з реорганізації просторів, впритул прилеглих безпосередньо до Росії. Тут відразу виникає складна проблема: «санітарний кордон», тобто смуга з декількох (Дугін А., 1997, 369) прикордонних держав, безпосередньо пов'язаних з атлантистским полюсом. У ролі такого «санітарного кордону» традиційно виступає Польща і східно-європейські країни, розташовані південніше – Чехословаччина, Румунія і т.д. (Дугін А., 1997, 370).

Йдеться про появу геополітичної смуги між Балтикою і Чорним морем, що складається з держав, які не можуть увійти повноцінним компонентом в Європу, але посилено віддаляються від Москви і Євразії. Завдання Євразії в тому, щоб цього кордону не існувало. Іншими словами, ці фіктивні держави мають сенс тільки як стратегічні зони, штучно підтримувані атлантизмом (Дугін А, 1997, 370-371). Єдиним шляхом усунення «санітарного кордону» є повний переділ державних новоутворень на підставі чисто геополітичних чинників (Дугін А., 1997, 371). Отже яке майбутнє відводиться Центрально-Східній Європі планами Москви в новій геополітичній конфігурації є цілком очевидним. Хоча не очевидно, що такі плани обов'язково реалізуються, адже нова архітектура європейської безпеки буде залежати, насамперед, від результатів російсько-української війни.

Про те вже зараз спостерігається руйнівний вплив російсько-української війни на існуючі структури безпеки і безпекові режими.

Проявом деструктивних змін в системі міжнародної безпеки стала: поява нової форми міжнародного конфлікту у вигляді гібридної війни; регіоналізація інтересів провідних гравців та загроз; колапс кооперативної безпеки в Європі, руйнація безпекових режимів та втрата здатності безпекових організацій впливати на виклики міжнародній і національній безпеці.

Гібридна війна є якісно новою формою війни, яка буде типовою в умовах ХХІ століття. Її метою є розв'язання геополітичних протиріч з приводу геополітичного домінування в регіоні чи світі, або маніпулювання ключовими тенденціями у світовій політиці. Отже, розв'язавши гібридну війну проти Заходу у глобальному масштабі, Росія поставила за мету зруйнувати існуючий світовий порядок і досягти в міжнародному середовищі стану світового хаосу, генеруючи який вона може чинити свій вплив на глобальні процеси. Для Європи це означає руйнацію існуючої архітектури європейської безпеки, дискредитацію таких її основних структур як НАТО, ЄС та ОБСЄ, а також Хельсінкського процесу щодо непорушності кордонів та державного суверенітету, включно з ООН та статутом цієї організації. В цьому в колі гібридної війни опинились і країни Вишеградської групи, перш за все Угорщина, яка демонструє досить амбівалентну позицію в оцінці російської воєнної агресії проти України.

Вибір саме такої форми війни полягає в тому, що вона надає Росії значні переваги в порівнянні із класичними формами війни попередніх століть. Для досягнення такого багаторівневого комплексу цілей війни, для В. Путіна було конче важливим збалансувати ці цілі з ресурсами, засобами та формами ведення війни. Таким чином, саме шляхом гібридної війни Росія може компенсувати свою економічну та технічну відсталість та знівелювати значну перевагу Заходу в економічному та воєнному потенціалі.

Послаблення глобального впливу США утворило геополітичний вакуум в різних регіонах світу, який поспішили заповнити своїм домінуванням нові і старі регіональні гравці. Це спричинило регіональну нестабільність, з якою США вже неспроможні впоратись. В результаті система міжнародних відносин зазнає суттєвої деформації в бік багатополярності, яка супроводжується появою зон нестабільності, локальних і регіональних конфліктів та геополітичних розломів на регіональному рівні. Таким чином усунення присутності США не тільки з пострадянського простору, а й з Європи та з інших

ключових геостратегічних регіонів світу на кшталт Близького Сходу дасть змогу росії заповнити цей геополітичний вакуум і відновити глобальне домінування. Стратегія росії по відновленню глобального домінування ґрунтується на створенні глобальної антиамериканської коаліції, послаблення американського впливу в стратегічно важливих регіонах, де США зіткаються з викликом своїм інтересам, зміні балансу сили у відносинах з НАТО та розколі ЄС.

Міжнародні організації виявились неспроможними підтримувати міжнародний порядок багатопольярного світу.

Що стосується діяльності міжнародних організацій, то вони теж віддзеркалювали той баланс сили, який склався за результатами закінчення холодної війни і були покликані підтримувати міжнародний порядок однопольярного світу. Саме під цей порядок намагались підлаштувати свої функції такі організації як ОБСЄ, НАТО та ООН.

Протягом 2000-х років ОБСЄ було дуже важко знайти своє місце в забезпеченні безпеки однопольярного світу. Замість побудови системи загальноєвропейської безпеки задекларованою Паризькою Хартією, її функції звелись до попередження конфліктів, контролю над озброєннями, моніторингу за демократичними виборами та правами меншин. Російсько-українська війна фактично винесла вирок цій організації, показавши її абсолютну нездатність вирішувати проблеми європейської безпеки в умовах такого глобального і регіонального протистояння. ООН намагалось також провести реформи відповідно до умов однопольярного світу, проте його перманентна структура вибудована під біпольярний світ так і не змогла повністю прилаштуватися до умов однопольярного світу. Певною мірою Організація Об'єднаних Націй виконувала свої функції, але в той же час її заходи і рішення далеко не завжди були ефективними та адекватними міжнародній ситуації. Сьогодні, як показала російсько-українська війна, ООН практично втратила свою дієздатність.

Не маючи достатніх оборонних ресурсів та за відсутності механізмів реалізації Спільної безпекової і оборонної політики, ЄС вже зараз зіткається з викликами, спровокованими реваншистською політикою росії проти України. Реакція ЄС на російську воєнну агресію у 2014 році виявилась неоднозначною. Попри те, що переважна більшість країн ЄС засудила такі дії росії, а ЄС у відповідь запровадив проти неї економічні санкції, погляди на вирішення цього конфлікту розділились на два табори.

Велика частина європейського політикуму продовжує вірити в концепцію міжнародного порядку, який був встановлений за результатами холодної війни і тому намагається примусити росію повернутися до стратегічного партнерства із Заходом. Згідно з таким підходом стратегія Заходу в розв'язанні російсько-українського конфлікту спрямована на умиротворення росії. Прихильники такого підходу все ще живуть ілюзією побудови Великої Європи та переконані, що без росії повернутись до старого міжнародного порядку неможливо. Вони не враховують несумісність стратегічних інтересів та цінностей росії і Заходу. Саме цей антагонізм цінностей дає підставу стверджувати, що саме з росією неможливо повернутися до старого міжнародного порядку.

26

Інша частина європейського політикуму розуміє це і усвідомлює, що росію вже неможливо інтегрувати в європейський міжнародний порядок на основі правил і цінностей, визнаних всіма європейськими державами, до того часу, поки не відбудеться кардинальної зміни кремлівського курсу. Прихильники такого підходу вважають, що така зміна має відбутися всередині самої Росії. Але при цьому «Захід не має ні бажання, ні засобів, щоби сприяти чи протидіяти зміні режиму в Росії» (The Russian Challenge, 2015, XI). Вважається, що з часом економічні проблеми в поєднанні з нестримною корупцією на вищому рівні, викличуть зростаючу потребу в змінах. Нова модель розвитку росії є нестійкою і західним урядам варто розробити можливі варіанти реагування на різні сценарії таких змін (The Russian Challenge, 2015, IX).

Таким чином вважається, що росія не витримає економічних труднощів під тиском західних санкцій, не зможе підтримувати експорт енергоносіїв на задекларованому рівні, а від так не буде здатною фінансувати свою амбітну програму переозброєння та ведення широкомасштабної війни. Всі ці проблеми будуть наростати і в кінці кінців призведуть до зміни путінського режиму росії. Економічні санкції, запроваджені європейцями та американцями в цьому контексті мають сприяти прискоренню падіння путінського режиму. Хоча при цьому західні політики усвідомлюють, що «самі по собі європейські та американські санкції вряд чи спровокують такі економічні труднощі, які змусять відмовитись від своєї політики по відношенню до України» (The Russian Challenge, 2015, X.). Головне, щоб українське керівництво в це вірило.

Головне, що хвилює західний політикум так це «можливі наслідки хаотичного розпаду путінської системи», а не майбутнє України. Тому головним своїм завданням Захід вважає за необхідне «підготуватись до ускладнень і можливостей, які неодмінно представляться, коли в росії під кінець відбудеться зміна керівництва» (The Russian Challenge, 2015, XI). В такому підході прослідковується стереотипне мислення часів завершення холодної війни, коли Захід більше боявся вже не Радянського Союзу, а наслідків його розпаду. Такі ж самі побоювання зараз виникають у західного політичного істеблішменту відносно уявних майбутніх наслідків розпаду путінського режиму в росії.

НАТО опиниться перед викликом збереження трансатлантичної єдності та здатності виконувати свої безпекові та оборонні зобов'язання перед своїми членами. Очевидно це призведе до зміни структури НАТО та обмеження відповідальності за безпеку євроатлантичного простору. Як в цій ситуації Європа може впоратися з проблемами своєї безпеки та оборони, які з втратою спроможностей НАТО все більше будуть поглиблюватись?

Історія діяльності НАТО не давала жодних підстав щодо дієздатності цієї організації. Тому до цього часу вважається що тільки членство в НАТО дає найбільші гарантії для національної безпеки, оборони та суверенітету країн-членів Альянсу. Проте ніхто із кандидатів не розмірковував над вимогами щодо самого НАТО: наскільки його гарантії є міцними і як воно здатне адаптуватись до зміни міжнародного середовища та його спроможності протистояти новим викликам безпеки, обумовленим цим процесом.

Іншими словами, як в реальності буде працювати принцип колективної оборони, коли країни Альянсу мають приймати реальну, а не гіпотетичну участь у війні. Адже за винятком воєнної кампанії в Югославії 1999 року, Альянс не пройшов жодного випробування реальною війною. Тому в таких країнах, які знаходяться на його Східному фланзі під безпосередньою російською воєнною загрозою і виникає стурбованість щодо надійності таких гарантій колективної оборони. На політичному рівні ця стурбованість обумовлена здатністю країн Альянсу приймати одностайні оперативні рішення на введення в дію статті 5 Вашингтонського договору, а на військово-стратегічному рівні здатністю в проведенні воєнних операцій та військового управління багатонаціональними військовими континген-

тами країн-членів Альянсу щодо злагодженості її дій в цих операціях в умовах воєнно-політичного конфлікту високої інтенсивності.

Що ж до реакції на російську гібридну агресію проти України, з якої і почалася російсько-українська війна у 2014 році, НАТО на своєму Уельському саміті повернулось до стратегії «стримування Росії», яка передбачала символічні заходи щодо розгортання передових сил негайного реагування шляхом впровадження на своєму східному фланзі чотирьох місій розміром в оперативну групу, які не спричинили жодного стримуючого ефекту на агресивну поведінку Росії.

Отже, трансформація системи міжнародних відносин до багатополлярності суттєво змінила розстановку сил в Європі і призвела до появи нових екзистенційних загроз європейській безпеці, головною з яких стала російська воєнна загроза, яка вже проявилась у вигляді широкомасштабної російсько-української війни і здатна перерости у війну глобальну, поширившись на увесь європейський континент. Процес розширення НАТО і ЄС на ЦСЄ не вирішив проблеми її безпеки, оскільки питання Нової Східної Європи залишилось невизначеним. Саме ця частина Східної Європи опинилася у вакуумі безпеки. Із завершенням розширення НАТО і ЄС на Схід, Центрально-Східна Європа виявилася розділеною, а її роль «буферної зони» скоротилась до меж Нової Східної Європи.

Така ситуація спровокувала бажання росії повернути собі цю частину Центрально-Східної Європи. Як зреагував Захід на такі амбіції та претензії росії? По-перше, Захід припинив розширення НАТО та ЄС на Нову Східну Європу; по-друге, зайняв пасивну позицію намагаючись повернути Росію до діалогу та стратегічного партнерства. Мета, яку переслідував Захід усіма цими діями – зберегти існуючий пост-біполярний порядок в Європі. Але для досягнення цієї мети в Європі бракує однакості. Росія ж відчувши слабкість Заходу розпочала геополітичний наступ на Східну Європу метою якого є «поглинання» Нової Східної Європи» і встановлення геополітичного контролю над усією Центрально-Східною Європою. Першу мету вона реалізує переважно воєнним шляхом, другу – шляхом гібридної війни.

НАТО ж не змогло адекватно і оперативно відреагувати на російську військову загрозу. Замість переходу до стратегії регіонального стримування росії, Альянс намагається повернути її до стратегічного партнерства, що говорить про психологічну неготовність

Альянсу до конфронтації з Росією, і тим більше до війни з нею. Росія ж сприймає це як геостратегічну капітуляцію Альянсу, що ще більше підігриває її агресивні наміри.

Сучасна геостратегічна ситуація яка склалась в регіоні Центрально-Східної Європи під впливом російсько-української війни показала, що з військової точки зору Захід не зможе утримати статус-кво і повернутися до світового порядку, котрий склався в пост-біполярний період. У Заході немає ефективної стратегії стримування росії і ресурсів для її реалізації. Тому на середньострокову перспективу найбільшим викликом можуть бути 2 сценарії розвитку геостратегічної ситуації у Центрально-Східній Європі при умові поразки України в російсько-українській війні.

1. Поділ Центрально-Східної Європи на російську і європейську зони впливу, і утворення при досягненні консенсусу між росією і Заходом біполярної регіональної системи безпеки в Європі, яка втім не розв'яже ідеологічного протистояння між російським авторитаризмом з його імперським експансіонізмом та західною демократією.

2. Поглинання росією Нової Східної Європи і встановлення контролю над усією Центрально-Східною Європою за умови подальшого ослаблення Заходу. Такий сценарій небезпечний початком широкомасштабної воєнної інтервенції росії в країни Центрально-Східної Європи. В такому разі проект побудови «Великої і неподільної Європи» буде остаточно похоронений, а сама європейська безпека втратить свою цілісність і фрагментується на певні кластери. При такій негативній перспективі, щоб цього не сталося, Україна та Польща як і їх сусідні країни мають формувати власний регіональний комплекс безпеки (РКБ), оскільки існуючі міжнародні організації виявились неспроможними підтримувати міжнародний порядок багатопольярного світу.

РКБ ЦСЄ як ключовий елемент нової архітектури європейської безпеки.

Потреба в побудові такого комплексу обумовлена змінами, які відбулись в системі міжнародних відносин, до яких відноситься її тренд до багатопольярності, що супроводжується регіоналізацією загроз та інтересів, які спричиняють виникнення локальних та регіональних конфліктів воєнного характеру, послаблення глобального впливу США, основною загрозою для яких вважається експансіоністська політика Китаю, а не Росія. Від так основна увага Вашингтону в цьому

безпековому контексті буде приділена Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, Глобальному Півдню, а не Європі.

Третім важливим чинником, що обумовлює потребу у формуванні РБК є втрата дієздатності існуючих структур безпеки і нездатність їх адекватно реагувати на сучасні воєнні загрози, які характерні для багатопольярного світу. В результаті російсько-української війни остаточно зруйнованою виявилась система кооперативної безпеки в Європі. Підірваним виявився і безпековий режим в Європі. Договори, які забезпечували регіональну стабільність і контроль над озброєннями, такі як Договір про звичайні сили в Європі, Договір про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності, Договір – «Відкрите небо» та інші міжнародні договори були денонсовані. Стримування, як основний елемент загальної стратегії НАТО, спрямований на упередження конфліктів і війн, виявилось неефективним і не здатним стримувати росію. Адже стримування росії шляхом уникнення зіткнення з нею не означає її стримувати. НАТО виявилось нездатним дотримуватись 3-х принципів стримування.

30

По-перше, рівень мотивації В. Путіна щодо знищення України, ЦСЄ та існуючого світового порядку був настільки високим, що його агресивні наміри видаються йому менш ризикованими і витратними ніж будь-яка альтернатива. По-друге, США і НАТО не дали чітких сигналів росії про те, яка загрозна перспектива її очікує, якщо та проігнорує таке попередження. НАТО не демонструє своїх зобов'язань у разі порушення їх попередження, а тому В. Путін їх ігнорує. По-третє, В. Путін не вірить, що НАТО має можливості та політичну волю виконати свої погрози, тим більше що воно навіть їх не демонструє.

Тож в перспективі не варто очікувати, що стратегія НАТО по стримуванню росії може спрацювати. По-перше, глобальний інтерес США полягає в збереженні однополярного світу шляхом стримування Китаю як колись СРСР. В цьому контексті «стримування росії» має другорядне значення. РФ потрібна США як партнер в стримуванні Китаю, а не як його союзник. По-друге, Україна має бути збережена як «буферна зона» між Росією і НАТО для забезпечення їхньої безпеки. Тому «Україна не повинна програти, а росія не повинна виграти». В цьому полягає реалізація «стримування росії» на полі битви за «буферну зону» на території України. По-третє, завдання США і Заходу в російсько-українській війні: забезпечити «оборону України» на її

власній території дипломатичними, економічними та військовими засобами уникнувши прямої участі у війні з росією.

Наразі формат взаємодії коли Україна залишається форпостом НАТО на його східному фланзі поза межами членства в Альянсі влаштовує США та ФРН. Держави НАТО надають Україні допомогу у вигляді економічної підтримки та озброєнь і не мають жодних юридичних зобов'язань перед Україною. Таким чином, Україна зменшує загрозу з боку росії для всіх європейських країн власними силами та життями українських військовослужбовців, водночас країни Північноатлантичного альянсу не застосовують власних збройних сил.

Тобто, інституціоналізація допомоги, про яку можна часто почути в експертному середовищі та від багатьох урядовців, задовільнить Україну, але тільки до завершення війни. Вона не може бути заміником НАТО, адже збільшення конвенційних спроможностей України не відвернуть повторного нападу рф. Водночас факт перебування України у сірій зоні європейської безпеки призведе до подальшої деградації економіки країни, її демографічного потенціалу і зрештою – тільки заохотить рф до реваншу. У випадку нового протистояння, рф буде більш підготовленою, а країни Європи заплатять двічі, адже залишити сірі зони у Європі по завершенню російсько-української війни – значить відкласти нову війну для майбутніх поколінь.

Україна наразі бореться за безпеку всієї Європи та обороняє її, і це не просто риторика. У 2021 році росія висунула ультиматум не Україні, а НАТО. Україна не була членом Альянсу і якщо на двосторонньому рівні рф дійсно хотіла захопити Україну та зруйнувати її державність, то на системному рівні – агресія проти України розглядалася Кремлем у контексті протистояння зі США та Європою. Якби агресія рф вдалась, весь людський потенціал України, що тепер належав би окупанту, був мобілізований проти НАТО, так як росія використала людський потенціал на окупованій території для застосування проти України. Після захоплення сусідньої держави, росія вторглася б у країни Балтії і ані сили США, ані сили інших союзників не встигли б захистити членів Альянсу.

Тож, ідея створення регіонального комплексу безпеки Центрально-Східної Європи обумовлена тим, що незважаючи на глобальні процеси в сфері міжнародної безпеки, більшість загроз в міжнародних відносинах мають регіональний характер, визначальну роль при яких відіграє географічний та геополітичний чинники. Більшість

держав відчувають загрозу пов'язану головним чином з потенціалом та намірами сусідніх держав. Сусідство країн ЦСЄ з росією як раз і демонструє таку стурбованість і створює потребу в спільному сприйнятті та захисті від неї. Оскільки російська воєнна загроза має для країн цього регіону перманентний і екзистенційний характер, то це є могутнім чинником об'єднання та консолідації країн регіону в протистоянні такій загрозі. Адже росія сприймає регіон ЦСЄ як «санітарний кордон», який має бути зруйнованим.

Таким чином, відповідно до теорії Б. Бузана, регіональний комплекс безпеки являє собою транснаціональний регіон, що містить держави та їхні складові частини, яких об'єднує сталі уявлення про безпеку та відносини в сфері безпеки (Buzan B., 1991, 123). На тлі спільної російської загрози і не тільки російської, країни ЦСЄ мають такі уявлення оскільки згідно вище приведеного огляду ЦСЄ вважалась лімітрофним транзитним регіоном, який в історії Європи зазнавав докорінної реструктуризації в період переділу геополітичного простору провідними гравцями в результаті багаточисельних війн. В сучасних умовах найбільш інтегрованими в сприйнятті російської воєнної загрози є такі країни регіону як Польща, Україна, Литва, Латвія та Естонія. Таке спільне сприйняття підкріплено певними структурними об'єднаннями на кшталт «Люблінського трикутника». Параметри безпеки регіонального комплексу розглядаються на 4 рівнях: 1) внутрішньодержавному; 2) регіональному або міждержавному; 3) міжрегіональному, тобто у відносинах регіону ЦСЄ з сусідніми регіональними структурами; 4) глобальному, тобто у відносинах з світовою державою в регіоні.

Важливою характеристикою в конструюванні РБК ЦСЄ є такі критерії, як «ідентичність» та «регіональна ідентичність», а також такі категорії як «друг – ворог». Ідентичність країн регіону, особливо таких як Польща, Україна та Литва значною мірою вже сформована в періоди існування Великого князівства Литовського, Речі Посполитою та боротьби за свою незалежність і належність ареалу слов'янських народів (у випадку України та Польщі), певними інтеграційними процесами, запровадженими НАТО та ЄС, а також перебуванням в рамках соціалістичного табору в період холодної війни та боротьби за свою незалежність.

Країни регіону відзначаються культурною близькістю, до певної міри католицькою релігією, економічною співпрацею, та тісною по-

літичною взаємодією у форматі стратегічного партнерства, а також спільними демократичними цінностями і спорідненими демократичними режимами. Звісно, що в рамках внутрішньої взаємодії на регіональному рівні зазначені держави сприймають один одного в категорії «друга», що одночасно виключає сприйняття в протилежній категорії. Що стосується міжрегіонального рівня, то країни ЦСЄ в більшості своїй в категорії «ворога» сприймають саме Росію, що також є невід'ємною характеристикою і відмінною рисою РБК ЦСЄ від інших регіональних комплексів безпеки, яка обумовлюється процесом конфронтації між Росією і країнами регіону.

З іншого боку, міжрегіональний рівень РБК втілюється в тенденції взаємопроникнення під впливом процесу європейської інтеграції, адже країни регіону за винятком України є членами ЄС та НАТО. Саме тому РБК ЦСЄ може розглядатись як підсистема (підкомплекс) в рамках системи системи європейської безпеки як супер-комплексу. На цій підставі така взаємодія може здійснюватися з іншими європейськими країнами та доповнюватись такими структурами та об'єднаннями в рамках регіону Центрально-Східної Європи як «Тримор'я», «Бухарестська дев'ятка» та інші.

Глобальний рівень РБК ЦСЄ має бути представлений взаємодією в сфері безпеки з глобальною державою, інтереси якої пов'язані з цим регіоном. Як світова держава таку роль на теперішньому етапі представлений США. Проте, у зв'язку із зазначеними процесами послаблення глобального впливу цієї держави, найбільш ймовірно, що таку роль в РБК ЦСЄ буде відігравати Великобританія, яка найбільш адекватно реагує на загрози цьому регіону і готова брати відповідальність за забезпечення безпеки і оборони країн ЦСЄ. Їй також належить ініціатива в наданні воєнної допомоги Україні в російсько-українській війні та готовності прикрити ці країни своєю ядерною парасолькою. До того ж Велика Британія активно втілює зовнішньополітичну доктрину «Глобальна Британія», яка і передбачає повернення її статусу світової держави. Тому, саме вона найбільшою мірою зацікавлена у створенні такого регіонального комплексу безпеки в ЦСЄ. Досягнення такого статусу як раз і обумовлюється проникненням зовнішньої держави в регіональний комплекс шляхом заключення альянсів з країнами цього комплексу, які в свою чергу для посилення балансу сили шукають подібних зовнішніх союзників.

Розвиток РБК характеризується певною динамікою, як внутрішньої так і зовнішньої трансформації. Внутрішня трансформація відбувається під впливом внутрішніх змін на внутрішньодержавному та міждержавному рівні, що особливо виразно спостерігається зараз між країнами регіону в безпековій, оборонній, гуманітарній та економічній сферах. Наступним етапом розвитку РБК ЦСЄ має бути зовнішня трансформація за рахунок розширення чи звуження його кордонів та долучення до його складу інших держав або структур чи варіації елементів регіону.

34

Такий регіональний комплекс безпеки Центрально-Східної Європи міг би забезпечити стабільність і безпеку країн регіону в умовах послаблення існуючих структур європейської та євроатлантичної безпеки, зменшення ролі США в Європі та посилення дезінтеграційних процесів на європейському континенті. Потреба в такому комплексі обумовлена втратою актуальності кооперативної безпеки, яка була домінуючою в Європі в період становлення монополярного світу. Російсько-українська війна та гібридна війна проти Заходу, розв'язана росією, наочно довели недієздатність такої системи протистояти воєнним та гібридним загрозам.

Стійкість регіонального комплексу безпеки обумовлюється тим, що кожна з країн регіону має враховувати інтереси безпеки своїх сусідів і регіону в цілому. Так разом, сусідні країни можуть формувати сукупний регіональний та субрегіональний баланс сили, який здатен стримувати претензії на домінування та експансію зовнішніх геополітичних гравців, а також протидіяти зовнішнім загрозам. Такий регіональний комплекс дав би змогу більш ефективно захищати власну національну і регіональну ідентичність та специфіку розвитку країн регіону від деструктивного геополітичного та цивілізаційного впливу країн-гегемонів. Зважаючи на те, що в умовах багатополярного світу значно зросла воєнна загроза в порівнянні з «м'якими» загрозами пост-біполярного періоду, на такий регіональний комплекс варто покласти питання спільної оборони.

Комплекс регіональної безпеки Центрально-Східної Європи може бути додатковою опорою НАТО в зміцненні східного флангу Альянсу та сприяти інтеграційним процесам ЄС у Центрально-Східній Європі. Цей комплекс також повинен діяти автономно, у випадку послаблення спроможностей існуючих організацій чи країн-гегемонів, забезпечувати загальну європейську безпеку і вирішувати завдання

колективної оборони регіону у випадку, коли це стосується проблем регіональної безпеки.

На регіональний комплекс безпеки має бути покладена координація та інтеграція інших субрегіональних ініціатив, таких як «Бухарестська дев'ятка», відносини з ОБСЄ та іншими регіональними безпековими організаціями. Головною проблемою РКБ, навколо якої мають об'єднуватись зусилля – це протидія росії в руйнації нею європейських демократичних цінностей та європейської архітектури безпеки, стримування російської воєнної експансії в Центрально-Східну Європу та недопущення встановлення в регіоні російського домінування.

Регіональний комплекс безпеки (РКБ) у Центрально-Східній Європі має діяти на таких принципах:

- стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення зовнішньої воєнної агресії проти країн регіону;

- стійкість – мінімізація зовнішньої і внутрішньої уразливості РКБ;

- взаємодія – розвиток стратегічних відносин з країнами Центрально-Східної Європи, які входять до даного комплексу.

Безумовно, що в основу такого комплексу регіональної безпеки ЦСЄ, де Україна та Польща виступатимуть рушійною силою цих інтеграційних процесів, має бути покладена формула рівноправного симетричного партнерства, яке здатне збалансувати інтереси і ресурси на досягнення спільних цілей і нейтралізацію спільних загроз та викликів. Втім найбільш важливим чинником формування такого регіонального безпекового комплексу в Центрально-Східній Європі має стати перемога України в російсько-українській війні.

Висновки. Перспектива побудови комплексу регіональної безпеки в Центрально-Східній Європі (ЦСЄ) та його ролі в новій архітектурі європейської безпеки, обумовлюється чинниками як глобального, так і регіонального рівня, основним із яких стала трансформація системи міжнародних відносин в бік багатополярності. Головним проявом і драйвером цих зрушень в системі міжнародних відносин стала російсько-українська війна. До таких зрушень спричинених російсько-українською війною перш за все, необхідно віднести глобальну зміну балансу сили та інтересів, нову геополітичну реструктуризацію і появу нових геополітичних гравців в боротьбі за гло-

бальне та регіональне домінування, руйнацію існуючого світового порядку, що призводить до посилення Китаю і послаблення США і НАТО та появи нової світової системи міжнародних відносин. Такі зміни глобального масштабу в міжнародних відносинах позначилися і на Європі.

Проявом руйнівного впливу російсько-української війни на існуючі структури безпеки і безпекові режими в Європі стали: поява нової форми міжнародного конфлікту у вигляді гібридної війни; регіоналізація інтересів провідних гравців та загроз; колапс кооперативної безпеки в Європі, руйнація безпекових режимів та втрата здатності безпекових організацій адекватно реагувати на виклики міжнародної і національної безпеки. В умовах послаблення існуючих структур європейської та євроатлантичної безпеки, зменшення ролі США в Європі та посилення дезінтеграційних процесів на європейському континенті, стабільність і безпеку країн регіону міг би забезпечити регіональний комплекс безпеки Центрально-Східної Європи. Потреба в такому комплексі обумовлена втратою актуальності кооперативної безпеки, яка була домінуючою в Європі в період становлення монополярного світу.

36

—

Головною проблемою РКБ, навколо якої мають об'єднуватись зусилля – це протидія росії в руйнації нею європейських демократичних цінностей та європейської архітектури безпеки, стримування російської воєнної експансії в Центрально-Східну Європу та недопущення встановлення в регіоні російського домінування. Такий регіональний комплекс дав би змогу більш ефективно захищати власну регіональну ідентичність та специфіку розвитку країн регіону від деструктивного геополітичного та цивілізаційного впливу країн-гегемонів. Зважаючи на те, що в умовах багатополярного світу значно зросла воєнна загроза в порівнянні з «м'якими» загрозами постбіполярного періоду, на такий регіональний комплекс варто покласти питання спільної оборони.

Джерела та література:

1. Александр Дугин. 1997. Основы геополитики. Геополитическое будущее России, М.: «Арктогея», 608 с.
2. Заневич Мацей. 2017. У полоні старих концепцій: що впливає на українську політику Польщі. EASTBOOK, 19 жовтня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/10/19/7072409/>

3. Марсель Х. Ван Херпен. 2015. Війна Путіна. Чечня. Грузія. Україна: незасвоєні уроки минулого. Х.: Віват, 304 с.
4. Клаузевиц К. 1937. «О войне», Москва, 560 с.
5. Перепелиця Г.М. 2003. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи. К., 256 с.
6. Стародуб Т. 2012. Особливості становлення регіональної компаративістики як наукового напрямку політичної регіоналістики. Політичний менеджмент. № 3(54). С. 22–31.
7. Хантингтон С. 1994. Столкновение цивилизаций? Полис. № 1. С. 33-48.
8. Швечикова Я. П. 2015. Місце України у структурі європейського регіонального комплексу безпеки. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 126 (частина I). с.71-78.
9. Bond I. 2017. Contested Space. Eastern Europe between Russia and the EU, Centre for European Reform, London. URL: <https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2017/contested-space-russian-and-eu-relations-eastern-europe>
10. Bukkvoll, Tor. 2016. Russian Special Operations Forces in the war in Ukraine – Crimea and Donbas, in: The US Army War College Quarterly: Parameters 46, no. 2 . URL: <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol46/iss2/4>
11. Buzan B. 1991. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post Cold War Era (Second Ed). New York. Harvester Wheatsheaf. 398 p.
12. Buzan B., Wæver O., Wilde J. 1998. Security: a new framework for analysis. Colorado. Lynne Rienner Publishers, Inc. 239 p.
13. Buzan B., Wæver O. 2003. Regions and Powers. The Structure of International Security. Cambridge. Cambridge University Press. 564 p.
14. Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his critics .Edited by Stefano Guzzini and Anna Leander. 2005. Pub. Location LondonImprint Routledge. 272p
15. Collins R. 1986. Weberian Sociological Theory. New York: Cambridge University Press. P.187-191.
16. Cooper Robert. 2002. The New liberal imperialism. The Guardian, April 7. URL:<https://www.theguardian.com/world/2002/apr/07/1>
17. Feltman J. 2023. War, peace, and the international system after Ukraine. URL: <https://www.brookings.edu/articles/war-peace-and-the-international-system-after-ukraine/>

18. Fukuyama F. 1989. The End of History?, *The National Interest*, 16. 122 p.

19. Galtung J. 1971. A Structural Theory of Imperialism, *Journal of Peace Research*, 2 (8). URL:<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002234337100800201>

20. Gray C. S. 1999. Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back, *Review of International Studies*, 25.

21. Keohane R., Nye J. 2012. *Power and Interdependence*, Boston. URL:[https://scholar.google.com.ua/scholar?q=Keohane+R.,+Nye+J.+ \(2012\),+Power+and+Interdependence,+Boston.&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar](https://scholar.google.com.ua/scholar?q=Keohane+R.,+Nye+J.+ (2012),+Power+and+Interdependence,+Boston.&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar)

22. Kimmage M., Notte H. 2023. How Russia Globalized the War in Ukraine? The Kremlin's Pressure-Point Strategy to undermine the USA, *Foreign Affairs*, September 1.

23. Kotkin S. 2022. What Putin Got Wrong About Ukraine, Russia, and the West. Interview by Daniel Kurtz-Phelan, *Foreign Affairs*, May 31.

38

—

24. Kotoulas, I. E., Pusztai, W. 2022. Geopolitics of the War in Ukraine. *Foreign Affairs Institute*, June. URL: <https://euagenda.eu/upload/publications/geopolitics-of-the-war-in-ukraine>

25. Leyne S. 2023. After Russia's War Against Ukraine: What Kind of World Order? URL: <https://carnegieendowment.org/research/2023/02/after-russias-war-against-ukraine-what-kind-of-world-order?lang=en¢er=europe>

26. McKenzie Mary M., Loedel. Peter H. *The Promise and Reality of European Security Cooperation: States, Interests, and Institutions*, Greenwood Publishing Group, 1998, 197 p.

27. Maria Sabina LAZĂR. The Ukrainian Crisis Seen from a Regional Perspective: Isolated Conflict or Driving Agent for Regional Security Dynamics? URL: http://europolity.eu/wp-content/uploads/2014/12/Vol.8.No_.2.2014_37-61.pdf.

28. Mearsheimer J. (2014), Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. *The Liberal Delusions That Provoked Putin*, *Foreign Affairs*, September/October.

29. Miliband D. (2023), *The World Beyond Ukraine The Survival of the West and the Demands of the Rest*, *Foreign Affairs*, May/June.

30. *The Russian Challenge*, (2015), Chatham House Report. London. RIIA.

31. Sunak, H. 2023. Discuss Ukraine, call the conflict «a global war». URL: <https://www.reuters.com/world/sunak-harris-discuss-ukraine-call-conflict-a-global-war-2023-02-18>

References:

1. Aleksandr Dugin. 1997. Osnovy geopolitiki. Geopoliticheskoye budushcheye Rossii, M.: «Arktogeya», 608 s.
2. Zanevych Matsey. 2017. U poloni starykh kontseptsiy: shcho vplyvaye na ukrayins'ku polityku Pol'shchi. EASTBOOK, 19 zhovtnya. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2017/10/19/7072409/>
3. Marsel' KH. Van Kherpen. 2015. Viyna Putina. Chechnya. Hruziya. Ukrayina: nezasvoyeni uroky mynuloho. KH.: Vivat, 304 s.
4. Klauzevits K. 1937. «O voyne», Moskva, 560 s.
5. Perepelytsya H.M. 2003. Henezys konfliktiv na postkomunistychnomu prostori Yevropy. K., 256 s.
6. Starodub T. 2012. Osoblyvosti stanovlennya rehional'noi komparatyvistyky yak naukovooho napryamu politychnoi rehionalistyky. Politychnyy menedzhment. No 3(54). S. 22–31.
7. Khantington S. 1994. Stolknoveniye tsivilizatsiy? Polis. № 1. S. 33–48.
8. Shvechykova YA. P. 2015. Mistse Ukrayiny u strukturi yevropeys'koho rehional'noho kompleksu bezpeky. Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. Vypusk 126 (chastyna I). s.71-78.
9. Bond I. 2017. Contested Space. Eastern Europe between Russia and the EU, Centre for European Reform, London. URL: <https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2017/contested-space-russian-and-eu-relations-eastern-europe>
10. Bukkvoll, Tor. 2016. Russian Special Operations Forces in the war in Ukraine – Crimea and Donbas, in: The US Army War College Quarterly: Parameters 46, no. 2 . URL: <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol46/iss2/4>
11. Buzan B. 1991. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post Cold War Era (Second Ed). New York. Harvester Wheatsheaf. 398 p.
12. Buzan B., Wæver O., Wilde J. 1998. Security: a new framework for analysis. Colorado. Lynne Rienner Publishers, Inc. 239 p.
13. Buzan B., Wæver O. 2003. Regions and Powers. The Structure of International Security. Cambridge. Cambridge University Press. 564 p.

14. Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his critics. Edited by Stefano Guzzini and Anna Leander. 2005. Pub. Location London Imprint Routledge. 272p

15. Collins R. 1986. Weberian Sociological Theory. New York: Cambridge University Press. P.187-191.

16. Cooper Robert. 2002. The New liberal imperialism. The Guardian, April 7. URL:<https://www.theguardian.com/world/2002/apr/07/1>

17. Feltman J. 2023. War, peace, and the international system after Ukraine. URL: <https://www.brookings.edu/articles/war-peace-and-the-international-system-after-ukraine/>

18. Fukuyama F.1989. The End of History?, The National Interest, 16. 122 p.

19. Galtung J. 1971. A Structural Theory of Imperialism, Journal of Peace Research, 2 (8). URL:<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002234337100800201>

40 — 20. Gray C. S.1999. Strategic Culture as Context: The First Generation of Theory Strikes Back, Review of International Studies, 25.

21. Keohane R., Nye J. 2012. Power and Interdependence, Boston. URL:[https://scholar.google.com.ua/scholar?q=Keohane+R.,+Nye+J.+\(2012\),+Power+and+Interdependence,+Boston.&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart](https://scholar.google.com.ua/scholar?q=Keohane+R.,+Nye+J.+(2012),+Power+and+Interdependence,+Boston.&hl=uk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart)

22. Kimmage M., Notte H. 2023. How Russia Globalized the War in Ukraine? The Kremlin's Pressure-Point Strategy to undermine the USA, Foreign Affairs, September 1.

23. Kotkin S. 2022. What Putin Got Wrong About Ukraine, Russia, and the West. Interview by Daniel Kurtz-Phelan, Foreign Affairs, May 31.

24. Kotoulas, I. E., Pusztai, W. 2022. Geopolitics of the War in Ukraine. Foreign Affairs Institute, June. URL: <https://euagenda.eu/upload/publications/geopolitics-of-the-war-in-ukraine>

25. Leyne S. 2023. After Russia's War Against Ukraine: What Kind of World Order? URL: <https://carnegieendowment.org/research/2023/02/after-russias-war-against-ukraine-what-kind-of-world-order?lang=en¢er=europe>

26. McKenzie Mary M., Loedel. Peter H. The Promise and Reality of European Security Cooperation: States, Interests, and Institutions, Greenwood Publishing Group, 1998, 197 p.

27. Maria Sabina LAZÄR. The Ukrainian Crisis Seen from a Regional Perspective: Isolated Conflict or Driving Agent for Regional Security

Dynamics? URL: http://europolity.eu/wp-content/uploads/2014/12/Vol.8.No_.2.2014_37-61.pdf.

28. Mearsheimer J. (2014), Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin, Foreign Affairs, September/October.

29. Miliband D. (2023), The World Beyond Ukraine The Survival of the West and the Demands of the Rest, Foreign Affairs, May/June.

30. The Russian Challenge, (2015), Chatham House Report. London. RIIA.

31. Sunak, H. 2023. Discuss Ukraine, call the conflict «a global war». URL: <https://www.reuters.com/world/sunak-harris-discuss-ukraine-call-conflict-a-global-war-2023-02-18>